

STREVEN NAAR 'VLAAMSE VOLKSONTWIKKELING' EN 'MEDEBURGERLIJKE SAMENHORIGHEID'

**HET ONTSTAAN TE BRUSSEL VAN DE
STICHTING-LODEWIJK DE RAET**

Dr. Eva Schandevyl, Vrije Universiteit Brussel

Het begin van de Stichting-Lodewijk de Raet

De Stichting-Lodewijk de Raet werd in 1952 opgericht als instelling van openbaar nut en ontstond uit de Vlaamse Volkshogeschoolcursussen die in 1950 voor het eerst waren ingericht. In de toenmalige statuten werd de opdracht omschreven als die van 'een instelling voor volksopleiding' die aan volwassen Vlamingen 'een gelegenheid tot vorming en bezinning' wilde verschaffen met het oog op 'de ontplooiing van hun volkskracht', 'het ontwikkelen van hun besef van samenhorigheid' en 'een vernieuwing van de volkscultuur'. De Stichting wilde een kader bieden waarin nagedacht kon worden over culturele, maatschappelijke, economische en staatkundige problemen, en dit 'in de geest en volgens de methode van de volkshogescholen'. De initiatiefnemers wilden met de Stichting een ontmoetingsplaats voor Vlaamsgezinden creëren waar maatschappelijke vraagstukken werden bestudeerd en waar gezamenlijk naar oplossingen werd gezocht.²

De Stichting was een product van haar tijd. Zij wilde een pluralistische boodschap uitdragen voor 'zelfbewuste Vlamingen', als een alternatief op de toenmalige logica van verzuiling en verdeeldheid binnen de Belgische maatschappij en Brusselse samenleving. In dat vlak was zij begin jaren '50 een voortrekker. Zonder het engagement van twee mensen in het bijzonder zou de Stichting nooit het licht hebben gezien. Dit was ten eerste Maurits Van Haegendoren (1903-1994), historicus, archivaris bij het Algemeen Rijksarchief, later professor aan het Hoger Instituut voor Bestuurs- en Handelswetenschappen te Brussel. In de jaren 1968-'77, na zijn ontslag uit de Stichting, werd Van Haegendoren ook gecoöpteerd senator voor de Volksunie. De tweede oprichter was Max Lamberty (1893-1975) die na een laat-tijdig doctoraat in de sociale wetenschappen hoogleraar sociologie werd aan het Universitair Instituut voor Overzeese Gebieden te Antwerpen (1945), later aan de Koninklijke Militaire School (vanaf 1956) te Brussel, zijn geboortestad. Lamberty was in 1962 ook nog medeoprichter van een Centrum voor Andragogisch Onderzoek voor de studie van volwassenenvorming en cultuurbeleid.

Van Haegendoren was de man van de praktijk en de eigenlijke initiatiefnemer voor

de oprichting van de Stichting. Van hem ging het engagement uit met betrekking tot volksontwikkeling en volwassenenvorming. Lamberty incarneerde meer het ideële, het breder maatschappelijk en pluralistisch opzet van de Stichting. Hij was de man die de samenwerking tussen Vlaamsgezinden wilde bevorderen en invloed uitoefende op inhoudelijke aspecten, zoals het samenstellen van de programma's en het vastleggen van thema's voor colloquia. Lamberty was de neef van Lodewijk de Raet (1870-1914), naar wie de Stichting werd genoemd, en die met zijn sociologische en economische studies een belangrijk vernieuwer was geweest van de Vlaamse Beweging rond de eeuwwisseling. Het is onder invloed van Lamberty dat in de statuten van de Stichting die typische termen uit het gedachtegoed van de Raet werden opgenomen: volksopleiding, volkskracht en volkscultuur.

Dat zijn de elementen waarop ik in deze bijdrage meer uitgebreid wens in te gaan: de idee van volksontwikkeling zoals die door de Raet en zijn tijdgenoten vorm gegeven werd, en de wijze waarop de oprichters van de Stichting daar een halve eeuw later terug bij aanknoopten in een gewijzigde maatschappelijke context die was getekend door oorlog, ideologische verdeeldheid en communautaire strijd. De figuur van Lamberty in zijn hoedanigheid als bruggenbouwer tussen katholiek en vrijzinnig Vlaanderen en Brussel, wens ik daar kort bij te belichten. Samen met Van Haegendoren was het immers zijn betrachting om te Brussel een gespreksforum te creëren waar Vlaamse burgers zouden samenkomen, over de bestaande breuklijnen heen. Dat moest dan op termijn de dynamiek van een werkelijke 'Vlaamse gemeenschap' en ook de 'medeburgerlijke samenhang van het Vlaamse volk' ten goede komen. Maar laten we eerst even terug gaan in de tijd, naar het prille begin van de Vlaamse volksopleiding.

Volksontwikkeling volgens Lodewijk de Raet

Volksopleiding en -ontwikkeling was sterk in de mode rond de overgang van de 19^e naar de 20^e eeuw. De interesse die toen bestond voor wat men de culturele en intellectuele verheffing van de massa noemde, was een algemeen Europees fenomeen. De idee van volksontwikkeling was ontstaan uit de toen aan de gang zijnde moderniserings- en democratiseringsprocessen waarin het klassieke onderwijsnet te kort schoot, want nog te sterk voorbehouden aan de maatschappelijk dominante elite. Leerplicht tot 14 jaar bestond toen immers nog niet. Aan de basis van de eerste volkshogescholen die in Scandinavië, Duitsland en Nederland ontstonden, lag dus zeker het principe van 'correctieonderwijs' (d.i. toch een kans bieden aan wie geen onderwijs had genoten), maar ook reeds de idee van permanente vorming in een breder ideologisch opzet.

In Denemarken was men er op een gegeven ogenblik mee begonnen om jonge mensen op het platteland tijdens de lange winters in residentiële vormingscentra

samen te brengen. Uit deze vorm van leven en leren in groepsverband – een gemeenschapsvorm die kenmerkend is voor het protestantisme – moest dan een nieuwe dynamiek ontstaan die op termijn ten goede zou komen aan het nationale leven en de eigen identiteit, die het onder de 19^e-eeuwse oorlogen zo sterk te verduren had.

Deze onderwijsfilosofie, die we later in de Stichting-Lodewijk de Raet aantreffen, toonde ook verwantschap met de Engelse *colleges* waar studenten samenleefden en via discussie met elkaar leerden omgaan. In Groot-Brittannië maakte de *University Extension* opgang en die kreeg ook bij ons navolging. Dit gebeurde voor een eerste keer in Gent.³ In 1892 zag men daar de oprichting van wat heette 'Hooger Onderwijs voor het Volk in de moedertaal, uitgaande van de Hogeschool van Gent'.

De Raet, die later lid werd van de Hogeschoolcommissie waarin de vernederlandsing van de Gentse universiteit werd voorgesteld, was tijdens zijn studentenjaren te Brussel medeoprichter geweest van de *Bond der Vlaamsche leerlingen van het Arrondissement Brussel Help U Zelf*. Samen met zijn liberale vrienden van de studentenvereniging *Geen Taal, Geen Vrijheid* waarvan hij voorzitter was, trachtte hij daaropvolgend in 1894 te Brussel een Vlaamse *University Extension* op te richten.⁴ In 1898 ging op haar beurt de Katholieke Vlaamse Hogeschooluitbreiding van start (Antwerpen) en veel later nog ook een Maurits Sabbe Volksuniversiteit (eveneens in Antwerpen).

In deze verschillende initiatieven gold het een uitgesproken flamingantisch opzet: men wou het volk verheffen door democratisch onderwijs van hoog tot laag in de eigen taal. In deze context verdedigde de Raet het principe van volksontwikkeling als basis voor de Vlaamse ontvoogding en volkskracht, als middel om de zogenaamde sociale taalgrens te doorbreken die zich vooral in de hoofdstad sterk deed gevoelen. De politieke, sociologische en taalkundige situatie van Brussel maakte er de verwezenlijking van Vlaamse materiële en professionele aspiraties in de eigen moedertaal immers moeizaam. De verfransing bleef het instrument bij uitstek van sociale mobiliteit, en de taalwetten van de jaren 1930 hadden er de druk niet van kunnen verminderen.

Lodewijk de Raet stierf onverwachts in 1914, maar zijn boodschap bleef ook in de volgende decennia bijzonder levendig. Hij werd herinnerd én als één van de pioniers van volksopleiding in België, én als grondlegger van de vernederlandsing van het hoger onderwijs, én ook als de theoreticus van de Vlaamse economische bewustwording. Het ging hem immers om de noodzaak een elite te creëren in de eigen taal die leiding kon geven aan het Vlaamse volk, hetgeen door de verspreiding van kennis in het Nederlands uiteindelijk gans de samenleving ten goede zou

komen: zo wilde hij van de Vlaamse Beweging een massabeweging maken die het taalaspect zou overstijgen. Voor de universiteit (maar ook voor volwassenenopleiding) was dus een belangrijke rol weggelegd, in de ontwikkeling van een Vlaamse volkskracht en welvaart. Het belang van een Vlaamse Hogeschool werd door de Raet constant onderstreept als remedie voor de toenmalige problemen van armoede in Vlaanderen en haar achtergestelde positie in het algemeen.

Zonder economische welvaart was er immers ook geen culturele bloei mogelijk en om economisch vooruit te komen was er op zijn beurt dus eerst scholing nodig.⁵ Deze ideeën kregen in de jaren 1920-'30 een breed gehoor, onder meer in die milieus waar men de Vlaamse economische belangen sterk benadrukte. En ook de volksontwikkelingidealën vonden toen nieuwe pleitbezorgers die de kloof wensten te overbruggen tussen academici en 'de burgerbeschaving' enerzijds en volksleven en -cultuur anderzijds.⁶ Op praktisch vlak speelde toen de jurist Vital Haesaert, actief in de katholieke studentenbeweging, een belangrijke rol bij de oprichting van de eerste Nederlandse volkshogeschool in Friesland. Na de Tweede Wereldoorlog zou hij, samen met Van Haegendoren en anderen, de Vlaams-Nederlandse samenwerking hieromtrent bewerkstelligen.⁷ Het Nederlandse volkshogeschoolmodel zou de directe inspiratiebron worden bij de oprichting van de Stichting-Lodewijk de Raet te Brussel in 1952.

De oprichting van de Stichting betekende een blijvende herinnering aan de figuur van Lodewijk de Raet; tegelijkertijd werd het opzet van de instelling in geheel nieuwe termen gedefinieerd, eigen aan de veranderde economische situatie van Vlaanderen na de oorlog en de positie van Brussel in de communautaire context. In een klimaat van hernieuwde aandacht voor volwassenenvorming, emancipatie en permanente vorming, wilde de Stichting bovendien een bijdrage leveren tot het versterken van de mondigheid en participatie van elke Vlaamse burger. Aan de grondslag hiervan lag de pluralistische gedachte dat de verscheidenheid van mensen, via concrete vormen van samenwerking, op een positieve manier bijdraagt tot de opbouw van de maatschappij; een boodschap die actueel blijft in het huidige Brussel. De Stichting vervulde daarin werkelijk een pioniersfunctie.

Max Lamberty als bruggenbouwer

Lodewijk de Raet oefende een sterke intellectuele invloed uit op zijn neef Max Lamberty. In de geschriften van Lamberty, die vandaag nog herinnerd wordt als 'de filosoof van de Vlaamse Beweging', staat de opvatting centraal dat ideeën materie tot leven (kunnen) wekken. Aan waarden (het Ware, het Schone, het Goede) wordt daarbij een centrale rol toegekend. Medemenselijkheid, verdraagzaamheid en eerbied voor de menselijke persoon is het engagement dat daar logischerwijze moet uit voortvloeien. Pluralisme en humanisme zijn zonder twijfel de sleutels waarmee

we Lamberty's betrokkenheid bij het ontstaan van de Stichting moeten begrijpen. Een humanisme als drager van 'de vrijmaking der volkeren, geestelijk én sociaal gezien'. Of met andere woorden: voor een progressieve en democratische Vlaamse Beweging die, ideologisch en cultureel onafhankelijk van Kerk en politiek, ijvert voor een sociaal-economische ontplooiing, zoals de Raet die sinds de 19e eeuw had vooropgesteld.

Met zijn contacten in de kringen van het Belgische socialisme, catholicisme en Vlaams nationalisme, kwam Lamberty als de intellectuele drager van zulk een maatschappelijk project bijzonder geloofwaardig over.⁸ Hij publiceerde zijn eerste essays in *Ontwikkeling*, het tijdschrift van de socialistische Centrale voor Arbeidersopvoeding; katholieke boegbeelden zoals kannunik Jacques Leclercq en de latere kardinaal Léon Suenens behoorden tot zijn vriendenkring; en tijdens de oorlog pleitte hij in de socialistische weerstand voor een vernieuwing in humanistische richting van de socialistische doctrine. Dit engagement maakte hem nadien onaantastbaar en vanuit die comfortabele positie was het hem mogelijk om de Vlaamse Beweging na de oorlog opnieuw te verdedigen, na het trauma van de collaboratie en de repressie. Die hadden niet in het minst in socialistische rangen het anti-Vlaamse klimaat aangewakkerd. Dat Lamberty nu juist van de socialistische beweging de stempel droeg, kon zijn legitimiteit inzake Vlaamse aangelegenheden enkel maar ten goede komen. Hij nam deel aan het Algemeen Vlaams Congres van 1949 waar hij Van Haegendoren voor het eerst ontmoette.⁹ Die was sinds 1933 actief binnen het Vlaams Verbond van Katholieke Scouts en legde zich na de oorlog vooral toe op het verbeteren van contacten tussen katholieken en vrijzinnigen. Hij was toen ook zeer actief in de volkshogeschoolbeweging en stichtte in 1950 de v.z.w. Vlaamse Volkshogeschoolcursussen, de directe voorloper van de Stichting-Lodewijk de Raet.¹⁰ Van Haegendoren was de eerste voorzitter van de Stichting (in 1968 opgevolgd door Renaat Roels, in 1998 door Karel Van Goethem en in 2008 door Herman Lauwers) en Lamberty de eerste algemeen voorzitter.

De Stichting werd geleid door een raad van beheer en een algemene raad. De werking gebeurde regionaal, in aanvankelijk 27 pluralistisch samengestelde comités. Midden jaren '70 echter werd de Stichting gereorganiseerd, om te beantwoorden aan de vereisten van een nieuw decreet van de Cultuurraad van de Nederlandse Cultuurgemeenschap op het sociaal-culturele vormingswerk, en de werkzaamheden verschoven naar provinciaal niveau. Twintig jaar later werd de boeg opnieuw omgewend richting schaalvergroting.¹¹ Het is uit deze opeenvolgende beleidsingrepen in het volksontwikkelingswerk dat onder meer Citizenne/Vormingsplus. Brussel zou ontstaan, min of meer op de grondvesten van de Brabantse volkshogeschooltak van de Stichting-Lodewijk de Raet. Na meer dan 50 jaar in Brussel, verhuisden bovendien de hoofdkantoren van de Stichting in 2005 naar Gent.

De Stichting in haar tijd: een pluralistische baanbreker te Brussel

De bedoeling van Van Haegendoren en Lamberty in 1952 was dus tweevoudig geweest. Van in het begin immers fungeerde de Stichting enerzijds als ontmoetings- en studiecentrum voor maatschappelijke problemen, en anderzijds als sociaal-culturele instelling voor persoonlijkheidsvorming en algemene cultuurverspreiding.¹² Men zou verwachten dat in jaren '50, tegen de achtergrond van een nieuwe democratiseringsgolf en de komst van nieuwe middelen tot cultuuroverdracht, de interesse voor cultuurverspreiding via volkshogescholen zou afnemen. De realiteit was anders. De belangstelling – op termijn ook vanwege de subsidiërende Staat – voor volksop-leiding werd in de volgende decennia zelfs groter. De inspiratie bleef nog groten-deels uit het noorden komen, maar ook een reeks internationale organismen gaven nieuwe impulsen. De jaren 1960-70 kunnen zelfs gezien worden als de echte start van de sector, indien we als uitgangspunt de UNESCO-conferentie nemen van 1960 die gewijd was aan volwassenenvorming en de nood aan permanente educatie, in aansluiting op het gewone schoolnetwerk. Dit werd de basis van de totstandkoming van een sociaal-cultureel netwerk van professionele vormingsinstellingen waarvan de intellectuele grondslag een geactualiseerd emancipatorisch project was.¹³

Bij heel wat Vlamingen in Brussel en daarbuiten speelde oorspronkelijk de bezorgdheid om een pluralistisch intellectueel klimaat tot stand te brengen en om de Vlaamse eisen op die manier meer kracht bij te zetten. In het nastreven en verwezenlijken van dat opzet was de Stichting werkelijk een baanbreker. Het is de doelbewuste verwerping van verzuiling en verdeeldheid die de Stichting-Lodewijk de Raet en zij die haar steunden in de eerste bestaansjaren begeleidde. Dit waren jaren waarin het franskiljonisme nieuw leven werd ingeblazen via de constante verwijzing naar de collaboratie en de daarmee verband houdende koningskwes-tie. De Vlaamse Beweging werd gediscrediteerd. De schoolkwes-tie maakte boven-dien duidelijk dat er een alternatief moest komen op de bestaande situatie waarbij één grote partij haar politiek-ideologische visie aan de hele bevolking kon opleg-gen. Pluralisme, zoals het in de vroege Stichting steeds begrepen werd, betekende daarentegen het naast elkaar bestaan en aanvaarden van de verscheidenheid van de leden van een groep; en van die verscheidenheid gebruik maken om de maatschappij op te bouwen via concrete vormen van samen-leven. Pluralisme en humanisme waren er niet enkel via Lamberty en Van Haegendoren in het ideeën-goed van de Stichting, maar leefden er ook in de praktijk bij de diverse medewer-kers en participanten. Het ging er immers om 'zelfstandige, niet-partijgebonden en opinievormende elementen vrijblijvend met elkaar te confronteren'.¹⁴

Het pluralisme kende in België een hoogtepunt in de jaren 1960-'70; het was toen reeds enkele decennia een essentieel element van het bekende Belgische con-

flictbeheersingmodel dat in 1944 het Sociaal Pact had voortgebracht, in 1958 het Schoolpact en in 1973 het Cultuurpact. Nochtans was de totstandkoming van zulke compromisprocessen niet vanzelf gegaan en was samenwerking in de jaren 1940-'50 nog eerder uitzonderlijk. Het Willemsfonds en het Vermeylenfonds bijvoorbeeld waren aanvankelijk tegen elke vorm van samenwerking met katholieke en Vlaams-nationale verenigingen. Die positie werd maar voor het eerst doorbroken met het Algemeen Vlaams Comité (1949) en op het eerste naoorlogs Algemeen Vlaams Congres te Brussel (1949). De drie cultuurfondsen kwamen er tot een akkoord over een gemeenschappelijke opstelling ten aanzien van de taalgrens, de Limburgse economie en het gebruik der talen in bestuurszaken. Er was, en dit sinds het einde van de jaren 1940, een gelijkaardige evolutie in de Vlaams-nationale milieus, wat zou aanleiding geven tot de oprichting van de Vlaamse Volksbeweging. Deze oefende druk uit op de traditionele partijen in verband met thema's als (een aanvan-kelijk nog gematigde) federalisering en amnestie.¹⁵

Deze groeiende bewustwording van de Vlamingen kan niet los gezien worden van de naoorlogse economische expansie die in Vlaanderen tot de *golden sixties* zou leiden. En de positie van Brussel werd in die groeiende bewustwording prioritair. De hoofdstad stond immers symbool voor de voorbij (en blijvende) achterstel-ling van Nederlandstaligen; het verenigingsleven werd er dan ook vaak als één van de ultieme verdedigingsinstrumenten beschouwd voor het behoud van het Nederlandstalige identiteitsgevoel en tegen de voortschrijdende verfransing. De verschillende sociaal-culturele verenigingen functioneerden er vaak als de enige onthaal- en opvangstructuren voor Vlamingen in Brussel, maar dit gebeurde dik-wijls op totaal ongecoördineerde wijze. De Stichting wou dit sociaal-cultureel net-werk zo niet structureel, dan toch moreel overkoepelen. Dat maakte de Stichting sinds haar beginjaren zo uniek binnen het kader van de Vlaamse aanwezigheid in de hoofdstad: met name haar inzet voor democratische samenlevingsopbouw in Brussel. In de jaren 1970 introduceerde zij het concept van sociaal-culturele raden, een bundeling van alle bestaande Vlaamse initiatieven op gemeentelijk niveau tot een representatief orgaan dat als gesprekspartner zou optreden voor de overheid. De Stichting steunde actief de oprichting van deze Vlaamse sociaal-culturele ra-den in de Brusselse gemeenten, hetgeen in 1972 leidde tot de instelling van een algemene Agglomeratieraad voor het plaatselijk sociaal-cultureel werk te Brussel. De gemeenschapsorganisatie van de Vlaamse bevolking in de Brusselse agglo-meratie en ook de problematiek van de Vlaamse rand rond Brussel stonden hoog op de agenda van de Stichting. In de tweede helft van de jaren '80 trachtte de Stichting-Lodewijk de Raet daarnaast opnieuw aan te knopen bij de beginjaren, en de dialoog over maatschappelijke problemen te bevorderen door middel van een Pluralistisch Gesprekscentrum. Er werden een aantal colloquia georganiseerd, onder meer over het statuut van Brussel.¹⁶

De Stichting in haar tijd: een pluralistische baanbreker te Brussel

De bedoeling van Van Haegendoren en Lamberty in 1952 was dus tweevoudig geweest. Van in het begin immers fungeerde de Stichting enerzijds als ontmoetings- en studiecentrum voor maatschappelijke problemen, en anderzijds als sociaal-culturele instelling voor persoonlijkheidsvorming en algemene cultuurverspreiding.¹² Men zou verwachten dat in jaren '50, tegen de achtergrond van een nieuwe democratiseringsgolf en de komst van nieuwe middelen tot cultuuroverdracht, de interesse voor cultuurverspreiding via volkshogescholen zou afnemen. De realiteit was anders. De belangstelling – op termijn ook vanwege de subsidiërende Staat – voor volksopleiding werd in de volgende decennia zelfs groter. De inspiratie bleef nog grotendeels uit het noorden komen, maar ook een reeks internationale organismen gaven nieuwe impulsen. De jaren 1960-70 kunnen zelfs gezien worden als de echte start van de sector, indien we als uitgangspunt de UNESCO-conferentie nemen van 1960 die gewijd was aan volwassenenvorming en de nood aan permanente educatie, in aansluiting op het gewone schoolnetwerk. Dit werd de basis van de totstandkoming van een sociaal-cultureel netwerk van professionele vormingsinstellingen waarvan de intellectuele grondslag een geactualiseerd emancipatorisch project was.¹³

Bij heel wat Vlamingen in Brussel en daarbuiten speelde oorspronkelijk de bezorgdheid om een pluralistisch intellectueel klimaat tot stand te brengen en om de Vlaamse eisen op die manier meer kracht bij te zetten. In het nastreven en verwezenlijken van dat opzet was de Stichting werkelijk een baanbreker. Het is de doelbewuste verwerping van verzuiling en verdeeldheid die de Stichting-Lodewijk de Raet en zij die haar steunden in de eerste bestaansjaren begeleidde. Dit waren jaren waarin het franskiljonisme nieuw leven werd ingeblazen via de constante verwijzing naar de collaboratie en de daarmee verband houdende koningskwes-tie. De Vlaamse Beweging werd gediscrediteerd. De schoolkwes-tie maakte bovendien duidelijk dat er een alternatief moest komen op de bestaande situatie waarbij één grote partij haar politiek-ideologische visie aan de hele bevolking kon opleggen. Pluralisme, zoals het in de vroege Stichting steeds begrepen werd, betekende daarentegen het naast elkaar bestaan en aanvaarden van de verscheidenheid van de leden van een groep; en van die verscheidenheid gebruik maken om de maatschappij op te bouwen via concrete vormen van samen-leven. Pluralisme en humanisme waren er niet enkel via Lamberty en Van Haegendoren in het ideeën-goed van de Stichting, maar leefden er ook in de praktijk bij de diverse medewerkers en participanten. Het ging er immers om 'zelfstandige, niet-partijgebonden en opinievormende elementen vrijblijvend met elkaar te confronteren'.¹⁴

Het pluralisme kende in België een hoogtepunt in de jaren 1960-'70; het was toen reeds enkele decennia een essentieel element van het bekende Belgische con-

flictbeheersingsmodel dat in 1944 het Sociaal Pact had voortgebracht, in 1958 het Schoolpact en in 1973 het Cultuurpact. Nochtans was de totstandkoming van zulke compromisprocessen niet vanzelf gegaan en was samenwerking in de jaren 1940-'50 nog eerder uitzonderlijk. Het Willemsfonds en het Vermeylenfonds bijvoorbeeld waren aanvankelijk tegen elke vorm van samenwerking met katholieke en Vlaams-nationale verenigingen. Die positie werd maar voor het eerst doorbroken met het Algemeen Vlaams Comité (1949) en op het eerste naoorlogs Algemeen Vlaams Congres te Brussel (1949). De drie cultuurfondsen kwamen er tot een akkoord over een gemeenschappelijke opstelling ten aanzien van de taalgrens, de Limburgse economie en het gebruik der talen in bestuurszaken. Er was, en dit sinds het einde van de jaren 1940, een gelijkaardige evolutie in de Vlaams-nationale milieus, wat zou aanleiding geven tot de oprichting van de Vlaamse Volksbeweging. Deze oefende druk uit op de traditionele partijen in verband met thema's als (een aanvankelijk nog gematigde) federalisering en amnestie.¹⁵

Deze groeiende bewustwording van de Vlamingen kan niet los gezien worden van de naoorlogse economische expansie die in Vlaanderen tot de *golden sixties* zou leiden. En de positie van Brussel werd in die groeiende bewustwording prioritair. De hoofdstad stond immers symbool voor de voorbije (en blijvende) achterstelling van Nederlandstaligen; het verenigingsleven werd er dan ook vaak als één van de ultieme verdedigingsinstrumenten beschouwd voor het behoud van het Nederlandstalige identiteitsgevoel en tegen de voortschrijdende verfransing. De verschillende sociaal-culturele verenigingen functioneerden er vaak als de enige onthaal- en opvangstructuren voor Vlamingen in Brussel, maar dit gebeurde dikwijls op totaal ongecoördineerde wijze. De Stichting wou dit sociaal-cultureel netwerk zo niet structureel, dan toch moreel overkoepelen. Dat maakte de Stichting sinds haar beginjaren zo uniek binnen het kader van de Vlaamse aanwezigheid in de hoofdstad: met name haar inzet voor democratische samenlevingsopbouw in Brussel. In de jaren 1970 introduceerde zij het concept van sociaal-culturele raden, een bundeling van alle bestaande Vlaamse initiatieven op gemeentelijk niveau tot een representatief orgaan dat als gesprekspartner zou optreden voor de overheid. De Stichting steunde actief de oprichting van deze Vlaamse sociaal-culturele raden in de Brusselse gemeenten, hetgeen in 1972 leidde tot de instelling van een algemene Agglomeratieraad voor het plaatselijk sociaal-cultureel werk te Brussel. De gemeenschapsorganisatie van de Vlaamse bevolking in de Brusselse agglomeratie en ook de problematiek van de Vlaamse rand rond Brussel stonden hoog op de agenda van de Stichting. In de tweede helft van de jaren '80 trachtte de Stichting-Lodewijk de Raet daarnaast opnieuw aan te knopen bij de beginjaren, en de dialoog over maatschappelijke problemen te bevorderen door middel van een Pluralistisch Gesprekscentrum. Er werden een aantal colloquia georganiseerd, onder meer over het statuut van Brussel.¹⁶

van de Vlaamse Beweging, deel 3. Tielt, Lannoo, 1998, p. 2863.

³ VAN HAEGENDOREN (M.). 'De Volkshogeschoolbeweging in Vlaanderen.' In: s.n. *Maatschappij en Onderwijs. Universitaire sociale week in de R.U.G., 16-21 maart 1959*, Gent, Rijksuniversiteit, 1959.

⁴ Archief auteur, Papieren Lodewijk de Raet, diverse pamfletten en uitnodigingen van de *Bond der Vlaamsche leerlingen van het Arrondissement Brussel Help U Zelf* (eind jaren 1880).

⁵ LAMBERTY (M.). *Lodewijk de Raet, grondlegger van een Vlaamse Volkspolitiek*. Antwerpen, Die Poorte, 1952; DE METSENAERE (M.), e.a. 'Brussel'. In: DE SCHRUYVER (R.) (ed.). *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 1. Tielt, Lannoo, 1998, p. 640.

⁶ 'Lodewijk de Raet-herdenking te Gent, den 19 November 1939', in: *Tijdschrift voor economie en sociologie, driemaandelijksch orgaan van de "vereniging voor economische wetenschappen"*, jg. 5, afl. 4, december 1939 (met bijdragen van G. Eyskens, A. De Ridder, J.P. Haesaert, F. Van Cauwelaert, V. Leemans). O. Boehme gaat in zijn doctoraat uitvoerig in op de invloed van L. de Raet op het sociaal-economische programma van de Vlaamse Beweging tijdens het interbellum. Zie: BOEHME (O.). *De greep naar de markt. De sociaal-economische agenda van de Vlaamse Beweging en haar ideologische versplintering tijdens het interbellum*. Tielt, Lannoo, 2008.

⁷ VAN DER WIELEN (H.G.W.). *Geschiedenis, doel en wezen der Volkshogeschoolbeweging*. Amsterdam/Antwerpen, Wereldbibliotheek, 1956.

⁸ ROELS (R.). 'Bij de 100e verjaardag van de geboorte van wijlen Max Lamberty. Filosoof van de Vlaamse Beweging en oud Algemeen Voorzitter van de Stichting-Lodewijk de Raet.' In: s.n. *Stichting-Lodewijk de Raet. 41e jaarverslag 1993*. Brussel, pp. 5-7; LAMBERTY (M.). 'Lodewijk de Raet. Zijn betekenis voor deze tijd en voor de instelling die zijn naam draagt.' in: s.n. *Vormingsbehoeften en vormingswerk in deze tijd. Krachtlijnen en prioriteiten voor de werking van de Stichting-Lodewijk de Raet in de jaren 1970-75*. Brussel, pp.5-11.

⁹ Archief auteur, Papieren Max Lamberty, biografische nota's, briefwisseling, manuscripten e.d.

¹⁰ RUYS (M.). 'Haegendoren, Maurits Van.' In: DE SCHRUYVER (R.) (ED.). *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, deel 2. Tielt, Lannoo, 1998, pp.1391-1392.

¹¹ ROELS (R.) & LAMBERTY (M.) in *NEVB*, p.2863.

¹² *Ibidem*.

¹³ VAN VELTHOVEN (H.) & TYSSENS (J.). *Vlaamsch van taal, van kunst en zin. 150 jaar Willemsfonds*. Gent, Willemsfonds, 2001, pp.215 & 232.

¹⁴ PREVENIER (W.). 'Pluralisme en samenwerking in de Vlaamse Beweging (1944-1995)'. In: VERHULST (A.) & PAREYN (L.) (eds.). *Huldeboek Prof. dr. Marcel Bots. Een bundel historische en wijsgerige opstellen*. Gent, Liberaal Archief, 1995, pp.195-196; APOSTEL (L.) & BOTS (M.). *Pluralisme en verdraagzaamheid*. Antwerpen, Willemsfonds, 1966.

¹⁵ PREVENIER (W.). *Op.cit.*, pp.197-204.

¹⁶ DE METSENAERE (M.), e.a. in *NEVB*, pp.643 & 646-648; ROELS (R.) & LAMBERTY (M.) in *NEVB*, p.2864.

¹⁷ s.n. *De Stichting Lodewijk de Raet en de Vlaamse Volkshogeschool*, Brussel, Stichting-Lodewijk de Raet, 1956.

¹⁸ ROELS (R.) & LAMBERTY (M.) in *NEVB*, pp.2863-2864.